

УДК 27.00.06

Марія Зубарева

ЄВРОПЕЙСЬКА ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА ТА ІНТЕГРАЦІЯ МОДЕЛІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНСЬКІ МЕДІА

У статті розглянуто передумови у формуванні європейського інформаційного суспільства, діючі головні положення щодо реалізації європейської інформаційної політики. Запропоновано напрямки інтеграції моделі європейського інформаційного суспільства в українські медіа, виведення вітчизняних мас-медіа на новий рівень свого розвитку.

Ключові слова: інформаційне суспільство, моделі європейського інформаційного суспільства, інформаційна політика Євросоюзу, наднаціональні інститути, міждержавна інтеграція.

В статье рассмотрены предпосылки формирования европейского информационного общества, действующие основные положения по реализации европейской информационной политики. Предложены направления интеграции модели европейского информационного общества в украинские медиа, выведения отечественных масс-медиа на новый уровень своего развития.

Ключевые слова: информационное общество, модели европейского информационного общества, информационная политика Евросоюза, наднациональные институты, межгосударственная интеграция.

The article deals prerequisites for the formation of the European information society, the basic provisions in force for the implementation of a European information policy. Proposed a way forward the integration model of the European Information Society in the Ukrainian media, elimination of domestic media to the next level of its development.

Key words: information society, the European model of information society, information policy of the European Union, supranational institutions, international integration.

Актуальність теми дослідження. Ефективна інформаційна політика є важливим елементом функціонування українського суспільства, і від неї залежить не тільки науково-технічний прогрес, а й розвиток

демократії в нашій державі в цілому. Проблеми інтеграції моделі європейського інформаційного суспільства в українські мас-медіа привертали увагу різних дослідників, однак і по нині таких досліджень недостатньо. Перш за все це стосується: 1) аналізу діяльності сучасних українських мас-медіа в контексті найновіших теорій «мережного» інформаційного суспільства, що надасть можливість сформулювати на майбутнє шляхи їх розвитку в умовах глобалізованого інформаційного простору; 2) ролі мас-медіа в забезпеченні інформаційної відкритості українського суспільства перехідного періоду, що є досить важливим в процесі формування новітньої української інформаційної політики; 3) впливу мас-медіа на співвідношення глобального і локального в політичній культурі українського соціуму, що досить важливо у контексті збереження суверенітету українського інформаційного простору [6; 7].

Різні аспекти відкритості інформаційних систем та демократичного суспільства вивчалися такими зарубіжними авторами, як С. Белл-Рокич, Д. Блумлер, Б. Коген, Е. Ноель-Нойман, Т. Петерсон, Е. Роджерс, та ін. Серед праць українських дослідників, які вивчали протікання мас-медійних процесів та роль засобів масової комунікації в глобалізованому світі слід назвати Т. Авксентьєву, М. Бутиріну, О. Гриценку, Л. Губерського, Н. Костенку, Г. Почепцова та ін.

Зокрема, роль політики і влади в інформаційну епоху, особливості політики інформаційної безпеки вивчали на сторінках свої наукових праць Т. Авксентьєва, В. Бурячок, Н. Драгомирецька, Г. Почепцов. Ліберально-демократичний дискурс в аспекті мас-медіа проведено такими науковцями, як Лалл, Джеймс, В. Іванов, Копман, Тон, Вільгельм Паувелс, Юрген Хабермас.

Метою статті є вивчення ключових аспектів європейської інформаційної політики та можливостей інтеграції моделі європейського інформаційного суспільства в українські мас-медіа.

Завдання дослідження:

- розглянути діючі напрямки державної політики в галузі побудови інформаційного суспільства;
- вивчити особливості взаємодії влади і мас-медіа у деяких європейських державах;
- запропонувати напрямки інтеграції моделі європейського інформаційного суспільства в українські медіа.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні державна політика в галузі побудови інформаційного суспільства (ІС) визначається переважно не в масштабі окремої країни, а на транс'європейському і глобальному рівнях. В основі національної політики країн Європи — загальні принципи, розроблені на зустрічі Великої Сімки в лютому 1995 року в Брюсселі, а саме [9, 98]:

- сприяння динамічній конкуренції в галузі розвитку телекомунікацій;
- заохочення приватних капіталовкладень у розвиток інформаційної інфраструктури;
- участь у розробці гнучкого, здатного до адаптації законодавства у сфері інформатизації;
- забезпечення відкритого доступу до інформаційних мереж;
- сприяння наданню громадянам ефективних і доступних інформаційних послуг;
- участь в обговоренні міжнародних проблем побудови глобального ІС.

Однак, кожна країна реалізує ці принципи по-різному, причому план інформатизації країни, включення в глобальне ІС буде успішним настільки, наскільки точно він базується на галузях, де дана держава має максимальні переваги перед іншими країнами.

Аналіз національних планів інформатизації дозволяє виділити ключові фактори, що визначають відмінності між ними і основні дисковані проблеми. До них відносяться [1; 2]:

- макроекономічна політика держави в контексті формування інформаційного суспільства;
- особливості ідеології побудови інформаційного суспільства;
- специфіка законодавства, що забезпечує (або гальмує) рух до інформаційного суспільства;
- характеристики національної культури та менталітету, що визначають розвиток інформаційного суспільства.

Зазвичай розглядають дві моделі інформатизації: західну і азіатську. Для України досить актуальним та важливим для реалізації є зразок Західної моделі інформатизації, тобто шлях, яким ідуть індустріально розвинені країни. Проте в її рамках, використовуючи раніше виділені фактори, слід відокремити шлях, яким іде континентальна Європа, від американо-англійського шляху.

Перш за все, необхідно відмітити той факт, що у формуванні європейського інформаційного суспільства була сукупність політик Євросоюзу, що стосуються радіомовлення та телекомунікацій. Обидва сектора пройшли процес національного дерегулювання в останні два десятиліття, і, як результат, їх економічні стратегії і цілі збігаються з над'європейською політикою в цих сферах. Розвиток радіомовлення і телекомунікації змінили Європу за короткий період часу. По-перше, технологічні інновації сильно вплинули на потік інформації і стали фактором обговорення «демократичного дефіциту» ЄС і відірваності громадян єдиної Європи від процесу інтеграції, що Євросоюз намагається зараз ліквідувати. Крім того, потреби користувачів були змінені в результаті макроекономічного клімату та споживчої культури [8, с. 433].

Європейський союз не має давніх усталених традицій взаємодії з широкою громадськістю. До 1990-х рр. політичні еліти переслідували свої цілі — політичну та економічну інтеграцію, в той час як більшість громадян залишалися необізнаними про хід інтеграції і за великим рахунком не зацікавленими в тому, що відбувається. У ході розвитку сучасних засобів комунікації Європейська комісія вирішила реформувати свою взаємодію з громадянами єдиної Європи з метою сприяння діалогу та ліквідації «демократичного дефіциту» (відсутність прямої легітимності у Єврокомісії і широких повноважень у Європарламенту) шляхом підвищення прозорості європейського управління і прямої взаємодії з громадянами за допомогою розвитку єдиної інформаційної політики.

На відміну від приватних осіб, PR-служб і ряду структур держав-членів ЄС, не пов'язаних з безпекою, які обмежують доступ до інформації, відкритість наднаціональних інститутів єдиної Європи є аксіомою. Мета надання громадськості документів є цілеспрямованою політикою транспарентності по залученню жителів ЄС у політичний процес інтеграції і, відповідно, збільшення легітимності наднаціональних інститутів. Інформаційна політика може не тільки привести до певних стратегічних результатів, але й до підвищення активної комунікації, а також широкому й повсякденному доступу до інформації, що вирішить одну з проблем недовіри європейців до наднаціональних і національних інститутів і допоможе повністю відкрити доступ до інформації з питань, які не стосуються громадської

безпеки. Одночасно вводиться поняття публічної сфери в політиці ЄС. Термін «публічна сфера» має безліч значень. Насамперед прикметник «суспільний» описує об'єкти, які не є таємницею, «громадський» означає доступний для всіх і має актуальне значення для політичного співтовариства в цілому [8, с. 434]. Обговорення того, що повинно стосуватися політичної спільноти в цілому, є однією з основних функцій публічної сфери. Сфера соціальної взаємодії будується як мережа простору політичної комунікації. Нормативно публічна сфера осмислюється як невід'ємна частина демократії, адже вона виконує дві основні функції: публічні дебати і виконання інформативної функції, встановлює прозорість політичного процесу. Крім того, відкрита комунікація в публічній сфері має дискурсивну функцію, будучи форматом, що дозволяє здійснювати широкий обмін ідеями, думками та аргументами.

Протягом своєї діяльності, Єврокомісією обговорювалися такі стратегічно важливі доповіді, як «Європа і глобальне інформаційне суспільство: рекомендації для Європейської Ради ЄС» (Доповідь М. Бангеманна, Брюссель, 1994 р.), «Підготовка Європи до інформаційного суспільства» (Люксембург, 1994 р.), «Включення інформаційного суспільства в політику Європейського Союзу. План дій» (Брюссель, 1996 р.), «Доповіді ЄК Форуму інформаційного суспільства» (Брюссель, 1996–2000 рр.), «Доповідь ЄК про Декларацію принципів та План дій 2003–2005» та документ «Біла книга про Європейську політику комунікацій» (2006 р.).

Відповідно до наведеної інформації у даних документах реалізація ідеї інформаційного суспільства полягає в наступних положеннях: 1) раціональне та ефективне використання інформаційних і комунікаційних технологій для європейської інтеграції та задоволення суспільних потреб; 2) розробка нормативно-правової бази для вільної конкуренції універсальних інформаційних продуктів і послуг; 3) побудова європейської інформаційної супермагістралі на базі поєднання національних мереж для електронної комерції; 4) вдосконалення можливостей європейської індустрії та забезпеченні конкурентоспроможності на світових ринках [10, 412].

У рамках Європейського Союзу реалізується понад 500 програм і проектів, дія яких спрямована перш за все на всебічний розвиток інформаційного сектору, ефективність індустрії та впровадження ви-

соких технологій у всі сфери життєдіяльності країн-членів ЄС. Європейський Союз постійно працює над розширенням кола програм наукових досліджень у галузі інформаційних технологій у різних контекстах за стратегічними напрямками європейського розвитку на основі інтелектуального потенціалу та об'єднання інформаційних ресурсів. Інформаційні програми ЄС включають досить широкий спектр співробітництва європейських країн для розвитку передових інформаційних та комунікаційних технологій, стимулювання політики глобальних інновацій, адаптацію європейських ринків до нових соціально-економічних та політичних умов і подальший розвиток наукових інноваційно-інтерактивних досліджень.

Основне в політиці ЄС — пошук певного балансу між повним контролем з боку держави та свавіллям ринку, динамічне поєднання урядових і ринкових сил з урахуванням того, що роль кожної з них може змінюватися в часі. Цей підхід більш виправданий, адже є ключовим елементом програми європейської інтеграції у контексті поняття «соціальна Європа», бо така самоідентифікація та самовизначення цього регіону і саме в цій площині лежать основні відмінності між американською та європейською моделями інформатизації.

Так, у шведському урядовому звіті 1994 року «ІТ — крила людським можливостям», написаному при консервативному уряді, пропонується введення перехідного періоду, під час якого уряд бере керівництво на себе і є гарантом інтересів не тільки ринку, а й індивідумів. У звіті датського уряду «Інформаційне суспільство 2000» підкреслюється, що ринку не можна дозволити взяти контроль над стратегією розробки інфомагістралей, однак ця стратегія повинна враховувати можливості ринкових сил. Провідна роль уряду закладена і у французькому звіті, в якому пропонується повернутися до минулого досвіду «Мінитель», поширивши його всіх громадян. Відділ телекомунікацій іспанського Уряду також займає схожу позицію, вважаючи, що роль Уряду полягає у забезпеченні переходу від послуг для еліти до послуг для всіх, і, насамперед, у галузях телеосвіти та телемедицини.

У той же час ЄС сьогодні акцентує на необхідності лібералізації та приватизації виробництва ІТ, особливо в галузі телекомунікацій. Слід відмітити, що основні дискусії при обговоренні ідеології побудови ІС в Європі ведуться з наступних питань [4, 176]:

— політика в галузі приватизації та лібералізації телекомунікацій;

- розвиток універсального обслуговування (universal service);
- що розвивати спочатку: мережі або послуги, технічне або соціально-інформаційне забезпечення.

Що стосується політики в галузі приватизації та лібералізації телекомунікацій, то зауважимо, що для більшості європейських країн проблема приватизації вже вирішена, суперечки йдуть про політику лібералізації телекомунікацій, яка вже більше десяти років є центральною проблемою в галузі телекомунікацій. І сьогодні це одне зі спірних питань, що обговорюються на міжнародному рівні при вирішенні завдань побудови ІС.

Так, наприклад, у Франції проблема лібералізації старанно ігнорується, так як вона не узгоджується із французьким планом централізованого розвитку інфраструктури ІС. Нідерланди прагнуть стати самою лібералізованою країною в Європі разом з Великобританією, Швецією і Фінляндією, щоб зайняти міцне місце в європейському та світовому ринку. У Данії лібералізація йде з великою швидкістю, проте ця проблема не належить до основних ініціатив в області ІС. У шведському плані розвитку ІС проблема лібералізації навіть не зачіпається, оскільки країна вже давно вважає себе лібералізованою.

Щодо розвитку універсального обслуговування, то сьогодні в більшості розвинених країн принцип універсального обслуговування вже існує в області телефонії, причому на досягнення такого результату пішли роки. Цей принцип передбачається поширити на нові мережі і їхні послуги. Чітке визначення поняття «універсальне обслуговування» все ще відсутнє, однак мета ця ставиться усіма програмами, так як висловлюється серйозна занепокоєність зростанням проблеми нерівності в інформаційному обслуговуванні, коли більшість населення може опинитися за бортом.

Досить цікаве запитання, що розвивати спочатку — мережі або послуги? Чи будуть побудовані необхідні мережі після того, як з'явилися послуги і попит на них? Або необхідно побудувати мережі для того, щоб розвивалися послуги? Різні країни по-різному відповідають на це питання. Однак у Європі превалює думка, що рушійним фактором є розвиток послуг. Ця складна проблема має й інший бік, з політичним забарвленням — монополії проти конкуренції, так як будівництво нових мереж все ще є прерогативою невеликого числа операторів в більшості країн.

Наприклад, у шведському плані побудови ІС проблема «мережі або послуги» навіть не піднімається, розмова йде тільки про послуги. У датському та голландському планах ця проблема не грає великої ролі, а ось в англійських і французьких планах вона є центральною, в цих документах стверджується, що саме будівництво мереж — шлях до розвитку послуг. Для Франції такий погляд — це урок її історичного досвіду, насамперед, досвіду Мінітель.

Особливості законодавства — один з факторів, за яким чітко диференціюється європейська й американська моделі розвитку ІС. Адекватна законодавча база, яка враховує як національні, так і міжнародні вимоги розвитку ІС, вважається сьогодні ключовим фактором вилучення максимальної вигоди з потенціалу ІТ. На думку експертів, існує в Європі законодавство багато в чому гальмує розвиток ІС. Континентальна Європа має більш жорстке законодавство в галузі регулювання ринку праці, товарів і послуг, ніж США і Великобританія. Тут головна мета — захист існуючих робочих місць і блокування створення нових робочих місць, що не сприяє розвитку нових галузей. У континентальній Європі, на відміну від США, особиста ініціатива регламентується [3], [5].

Узагальнюючи зазначимо, що у переважній більшості європейських держав взаємодія влади і мас-медіа (а також інформаційна політика урядів) відбувається на поєднанні двох важливих принципів, таких як: 1) невтручання державної влади в діяльність мас-медіа та у питання регулювання цієї діяльності; 2) таке регулювання здійснюється спеціальними колегіальними органами, які формуються з урахуванням інтересів якомога більшої частини політичних і соціальних сторін.

Отже, для української влади цілком необхідними є дотримання принципів невтручання та колегіальності та інтегрування їх в уявлення про те, що в розвинутих європейських демократичних державах (Англія, Франція, Данія, Швеція, Голландія, Фінляндія та ін.) ЗМІ являють собою не інститут влади, а інститут суспільства. Відповідно, їх мета полягає не в тому, щоб служити інтересам держави та влади, а саме інтересам суспільства. Окрім цього, цей підхід в демократичних державах підтримує і сама влада, яка цілком усвідомлює важливість та необхідність незалежної оцінки своєї діяльності з боку суспільства за допомогою ЗМК.

Висновки. Політика ЄС та європейська політика в цілому спрямовані на реалізацію побудови внутрішнього ринку телекомунікацій та телерадіомовлення. У той же час варто відмітити і негативні процеси, які здатні зруйнувати існуючі національні правила, які у подальшому можуть утворити суттєві перешкоди до інтеграції моделі європейського інформаційного суспільства в українські медіа. Але все ж таки деякі питання можуть бути виведені з області автономної національної політики в компетенцію наднаціональних інститутів, які будуть вирішувати проблеми «демократичного дефіциту» та подальшого розвитку українського суспільства за рахунок збільшення легітимності.

На сьогоднішній день європейська інформаційна політика виїшла на суттєво новий рівень свого розвитку. Для України досить важливо інтегрувати моделі європейського інформаційного суспільства в українські медіа. Головним пріоритетом має стати власне виробництво нового знання, нових інформаційних технологій, нових продуктів. Важливі не тільки революційні відкриття на цьому шляху, важливий і пошук нових застосувань відомих знань і технологій. У центрі уваги мають бути — нові ідеї, точки зору, їх оригінальність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Авксентьева Т. Г.* Політика і влада в інформаційну епоху: український контекст / Т. Г. Авксентьева ; М-во освіти і науки України, Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. — Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2013. — 323 с.
2. *Бурячок В. Л.* Політика інформаційної безпеки : навч. посіб. / В. Л. Бурячок, Р. В. Гришук, В. О. Хорошко ; за заг. ред. Хорошка В. О. ; М-во освіти і науки України, Нац. авіац. ун-т, Держ. ун-т телекомунікацій. — К. : Задруга, 2014. — 133 с.
3. *Бутиріна М. В.* Стереотипи масової свідомості: особливості формування та функціонування у медіасередовищі / Марія Бутиріна ; М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. — Д. : Слово, 2009. — 366 с.
4. *Лалл, Джеймс.* Мас-медіа, комунікація, культура: глобальний підхід / за ред. О. Гриценка, Н. Гончаренко ; пер. з англ. О. Гриценка та ін. — К. : К. І. С., 2002. — 264 с.
5. *Ліберальний дискурс мас-медіа : навч. посіб. / [В. Іванов та ін.; за заг. ред. В. Ф. Іванова].* — К. : Акад. Укр. Преси : Центр вільної преси, 2011. — 168 с.

6. Драгомирецька Н. М. Державна інформаційна політика : навч.-метод. посіб. / Н. М. Драгомирецька ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Одес. регіон. ін-т держ. упр. — Одеса : НАДУ ОРІДУ, 2014. — 251 с.
7. Почепцов Г. Г. Інформаційна політика : навч. посіб. / Г. Г. Почепцов, С. А. Чукут. — 2-ге вид., стер. — К. : Знання, 2008. — 663 с.
8. Pauwels, C. Concentration and competition policies: toward a precarious balance within the global audiovisual order / C. Pauwels, P. Cincera. — Berlin : Mouton de Gruyter Publishers, 2001. — P. 432–456.
9. Koopmans, R. Towards a European Public Sphere? Vertical and Horizontal Dimensions of Europeanised Political Communication / R. Koopmans // The European Journal of Social Science Research. — 2004. — Vol. 17, № 2. — P. 97–118.
10. Habermas, J. Political Communication in Media Society: Does Democracy Still Enjoy an Epistemic Dimension? The Impact of Normative Theory on Empirical Research, Communication Theory / J. Habermas. — L., 2006. — P. 411–426.

Одержана 26.07.2015